

SPRAG

MUDE

BOLDERT

SKRÆNTE

LUNDSTIKKE

EVOLERE

GLAVIND

HÆLSIME

STINKE

GALDRE

KINDMUS

DØJ

SKØJTE

TRANNIKE

FIBEL

ABDERIT

SPRAG

Forklaring 1: det hedder en sprag, og det betyder selvfølgelig en sprække. Aakjær skriver et sted: Din bautasten skal stå uden sprag og mén.

Forklaring 2: nej, man taler om sprag i ubestemt form, og det er det samme som småbuske eller ris. Man taler fx om hedesprag eller lyngsprag.

Forklaring 3: det er lidt forkert skrevet, for det hedder faktisk at sprage, og det er det samme, som i dag hedder at spæge, fx at man spæger sine lyster, dvs at man tæmmer sine lyster.

Altså enten en sprække, nogle småbuske eller at tæmme!

MUDE

Forklaring 1: Her står vi med et oldnordisk ord, nemlig múta, som desværre er gået af brug i dag. Men vores forfædre kendte det med sikkerhed. Det betød nemlig en ekstra betaling, som man fik for sine tjenesteydelser i form af fødevarer, altså noget man kunne komme i munden.

Forklaring 2: Nej, det kommer faktisk fra latin, og en mude er et ganske lille stålhjul med præg på den krumme overflade, som er beregnet til at kunne trykkes ned i et blødere metal.

Forklaring 3: En mude er en fisk, som blev tørret, og siden opblødt og tilberedt som enten mudebudding eller mudepostej.

Mude: er det betaling i naturalier, et stålhjul eller en fisk?

BOLDERT

Forklaring 1: Ordet stammer oprindeligt fra portugisisk. En boldert er en stentøjskrukke, fx til syltetøj, og den brugtes mest til søs til at opbevare flydende varer i.

Forklaring 2: En boldert er en person, der er yderst snakkesalig, nærmest sladreborn, således at man ikke kan få indført et ord sidelæns i en samtale.

Forklaring 3: Tja, det kan altså hedde enten boldert eller bullert. Og ordet er faktisk ikke så gammelt. Jeg kan huske, at jeg har set det i Ekstrabladet, måske engang i 50'erne, hvor der stod om en person, at han havde fået et par på bullerten – at han havde fået et par ordentlige kæberaslere.

Boldert: er det en stentøjskrukke, en sladdertaske eller en kæberasler?

SKRÆNTE

Forklaring 1: Det kommer lidt an på, hvor i landet man er, men det kan altså både hedde skrænte, skrinte eller skrante. Og det betyder at skride ud. Saxo skriver fx "Hjulet skræntede til side".

Forklaring 2: Skrænte er et lydord, og man kan næsten høre, at det drejer sig om personer, der snerrer og hvæser, så det er, hvad ordet skrænte betyder: at snerre eller hvæse.

Forklaring 3: Ja, du har ret i, at det er et lydord, men jeg er nu ikke enig i betydningen. Det bruges nemlig ikke om mennesker, men om dyr, mere bestemt om heste, og det betyder at vrinske.

Skrænte: Er det at skride ud, at snerre eller at vrinske?

LUNDSTIKKE

Forklaring 1: De fleste kender vist planten løvstikke, som er en lægeplante. Men der findes en vild eller uægte afart, som på latin hedder *haloscias scoticum*, og på dansk hedder lundstikke.

Forklaring 2: Her har vi et ord, som helt er forsvundet fra sproget. Men hvis jeg nu fortæller, at i dag siger man, at man koger suppe på en pølsepind, men i de gode gamle dage, da kogte man suppe på en lundstikke. Ja så har I betydningen af ordet lundstikke.

Forklaring 3: En lundstikke er et særlig tildannet træredskab, der blev anvendt i forbindelse med bagning, så man kunne komme til at tage de færdigbagte brød m.v. ud af ovnen uden at brænde sig.

Lundstikke: En vild løvstikke, en pølsepind eller et træredskab.

EVOLERE

Forklaring 1: Evolere kommer af latin volo, som betyder flyver, og med forstavelsen e- som betyder fra eller væk, betyder ordet i sin helhed at flyve væk fra.

Forklaring 2: I dag kender man ikke rigtig udtrykket at evolere, men I kender alle sammen evolution – nemlig udvikling. Og evolere, det er blot at udvikle, fx at livet udvikler eller har udviklet sig.

Forklaring 3: Nej, nu skal I høre, det er kun soldater, der evolerer, og når de gør det, så er de ude på øvelse, hvor de fx skal gå først på linje og derefter i kolonner.

Hvad betyder evolere? Er det at flyve væk, eller er det udvikling, eller er det nogle soldater på øvelse.

GLAVIND

Forklaring 1: Der er mange forskellige slags vinde, fx kastevinde, kavevinde, opvinde, og en glavind er også en type vind. Det er nemlig et vindstød ”dend mindste Glavind kunne kaste Huuset over Ende” skriver Thura.

Forklaring 2: Her er der nok nogle slægtsforskere, som vil smile, for det er jo et efternavn, og har man det i slægten, så ved man også, hvad det betyder. ”Han blev tvungen at balge sin Glavind god”. Det er nemlig et sværd.

Forklaring 3: Det er godt med jer. Her kommer den rigtige forklaring: De fleste kender nok udtrykket avind, som betyder misundelse, og glavind er en afart af dette. Det betyder nemlig, at man helt specifikt ikke kan tåle andres æresposter.

Glavind: Er det et vindstød, et sværd eller en type misundelse?

HÆLSIME

Forklaring 1: En hælsime var noget, som vores forfædre brugte hele tiden, især de unge røgterknægte, når du skulle flytte kreaturerne etc. Det er nemlig det reb, der bindes fast til tøjrepælen.

Forklaring 2: Det kan være, at der er nogle få af jer, der rent faktisk kender ordet, fordi det faktisk er en medicinsk diagnose. En hælsime er et knoglefremspring, der kan dannes på hælbenets underside, og det kan være ganske smertefuldt.

Forklaring 3: En hælsime er et maritimt begreb. Det er nemlig et stykke egetræ, der lægges på det sted, hvor hælbrogen sættes på, når skibet skal løbe af stabelen.

En hælsime – er det et reb, et knoglefremspring, eller et stykke egetræ.

LEJS

Forklaring 1: En lejs stammer egentlig fra det tyske ord for en ransel, og det blev betegnelsen for en landstryger, og senere en kæreste, en filejs.

Forklaring 2: En lejs er et bundt garn, der svarer til den mængde garn, der på én gang kan haspes af tenen, typisk det dobbelte af et fed garn. Falk Rønne skriver i 1911: ”der faldt et blegt Lys ind over Trines Garnlejser”.

Forklaring 3: Ordet stammer fra tysk, leise, som stadig bruges i dag og betyder stille, rolig. Den mest almindelige anvendelse af lejs i ældre tid var inden for det tekniske – nemlig om et farvebad, som indeholder for lidt kalk.

Lejs: er det en filejs, et bundt garn eller et kalkfattigt farvebad.

GALDRE

Forklaring 1: Så er vi i planteriget. Og skal tale om noget så spændende som hamp. I ved nok, at hanplanterne modnes før hunplanterne, så for at få høstet på det rigtige tidspunkt, så man i marken og hiver hanplanterne op – man galdrer dem.

Forklaring 2: At galdre er et udtryk, man bruger om børn og deres leg, specielt når de leger meget støjende og med forskellig vildskab, hvor de fx trækker hinanden i håret.

Forklaring 3: Det hedder en galdre, og det kan siges meget meget kort – det er en fugl, nemlig en dobbelt bekkasin.

Galdre – er det at høste hamp, støjende børneleg eller en fugl?

KINDMUS

Forklaring 1: En kindmus er et dyr af familien Muridae, som opbevarer føden i sine kindposer. Denne mus findes ikke i Danmark, men er almindelig i Sydøstasien.

Forklaring 2: Næh, en kindmus er noget helt andet. Det er en vorte i ansigtet. ”Hun er en stor og grov Kone med en skæv Undermund og en graa, haaret kindmus på hagen”, skriver Levin.

Forklaring 3: Det lyder lidt trist. Min forklaring er hyggeligere. Et kindmus et flygtigt, skjult kindkys mellem to kærester.

Kindmus: Er det en mus, en ansigtsvorte eller et kindkys?

DØJ

Forklaring 1: En døj er navnet på en lille hollandsk kobbermønt, som var i brug indtil 1816. Den havde en værdi på 1/160 hollandsk gylden.

Forklaring 2: Ordet døj stammer fra oldnordisk, og det er faktisk blevet brugt langt op mod vor tid. Aakjær skriver i en af sine bøger: "Hun ser ham synke i, trukket ned i Døjet af de tunge Træsko". Døj betyder mudder.

Forklaring 3: Man hører oftest døj i sammensætningen en hestedøj, og ordet stammer fra Tyskland som betegnelse for et hestetrukket hejseværk, der blev brugt i grubearbejde.

Døj: Er det en kobbermønt, mudder eller et hejseværk?

SKØJTE

Forklaring 1: Skøjte kommer fra hollandsk Schuit, og det er i al sin enkelhed en færge. Drachmann skriver ”Saa maa vi tilbage igen med din Skøjte”.

Forklaring 2: Skøjter bruges faktisk altid kun i flertal, og det betyder fødder. ”Kan du ikke faa de Skøjter med dig”, skriver Hans Povlsen.

Forklaring 3: Skøjte er faktisk en sammentrækning af Skøge og Tøjte, og dermed giver det sig selv, at det betyder en glædespige.

Det var 3 korte forklaringer: Er skøjte en færge, er det fødderne, eller er det en glædespige?

TRANNIKE

Forklaring 1: Det er da rigtig nemt. En Trannike er selvfølgelig en person, der kommer fra Tranekær på Langeland. Så kort kan det siges.

Forklaring 2: Der findes et begreb, der hedder at tranne, og det betyder at traske langsomt og sindigt afsted, og den person, der bevæger sig på denne måde, kaldes en trannike. ”Du trannike, kom nu ei gal afsted”, skriver Martfelt.

Forklaring 3: En trannike kan beskrives som et smukt udskåret sidestykke på bænken under vinduet inde i folkestuen, og ordet er faktisk ikke særlig gammelt, idet det bl.a. er set i Årbogen for Københavns Amt i 1928, side 290.

Trannike: Er det en person fra Tranekær, en skoslæber eller noget fra en bänk?

FIBEL

Forklaring 1: Med dette ord skal vi en tur i planteriget. Fibel bruges om trævlelignende rødder eller rodhår. Det kan dog også bruges billedligt, fx fra Ugens Tilskuer, 1912: ”... selve Fiblerne i vor Danskhed”.

Forklaring 2: Vi kender alle sammen Æsops fabler. Og en fibel er en slags fabel, men altid en usandfærdig beretning. Holberg skriver fx ”Vore højst mærkværdige Oldsagn, som Mange ville kalde Fibel og Opdigtelse”.

Forklaring 3: Fibel er faktisk en fejlskrivning for bibel, men det har sidenhen fået betydningen læsebog, og det skyldes nok, at børnene i gamle dage lærte at læse ved at læse i bibelen.

Fibel: Er det trævlerødder, en fabel, eller en ABC?

ABDERIT

Forklaring 1: Abderit er faktisk et tillægsord, men taler altså om, at noget er abderit, og det kommer fra latin og betyder, at noget er afsides liggende, gerne roligt og sikkert.

Forklaring 2: Her gælder det om at kunne sin litteraturhistorie. Hr. Wieland har i 1781 skrevet bogen "Abderitterne, en meget sandsynlig Historie". Og det kunne såmænd være i dag – nemlig molbohistorier eller århushistorier. En abderit er altså en molbo eller en tosse.

Forklaring 3: Jeg er enig i, at ordet kommer fra latin, men abderit betyder noget helt andet. Det betyder nemlig et ugunstigt varsel om en kommende hændelse.

Abderit – er det at noget er afsides beliggende, er det en molbo eller et ugunstigt varsel?